

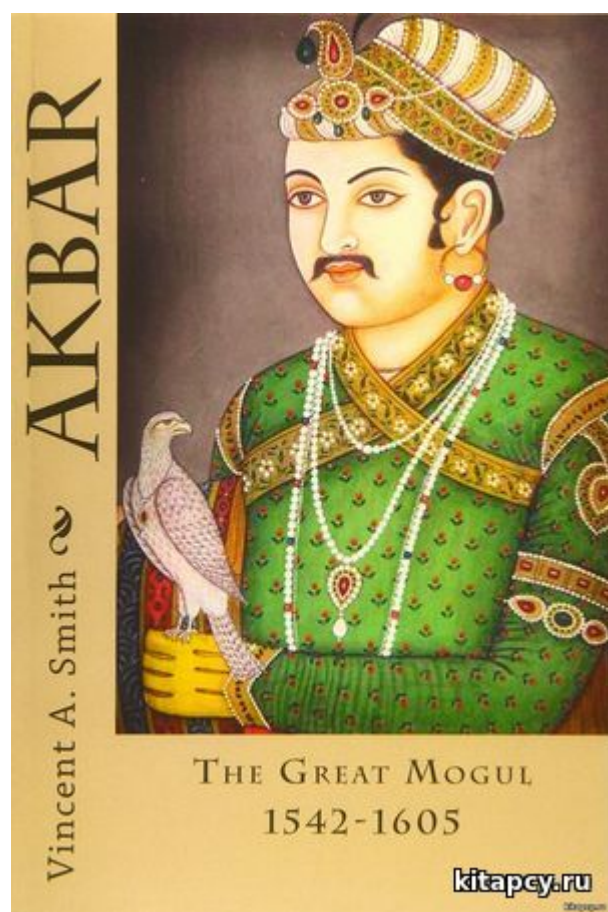
Yslamy üýtgedip, täzeden din gurmaga synanşanlar we Akbar şa

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 24 января, 2025

Yslamy üýtgedip, täzeden din gurmaga synanşanlar we Akbar şa

YSLAMY ÜÝTGEDIP, TÄZE DIN GURMAGA SYNANŞANLAR WE AKBAR ŞA

Fransiýada her geçen gün halk köpçüliginiň ynamyndan gaçýan Makron yslam duşmançylygyna başlady. «Yslam – häzir dünýäniň her ýerinde agsaýan dindir» diýip samyrdan Makron hasam beter metjitleri berk gözegçilik astyna almagy we baş ýapynjaly gezmegiň gadagançylygyny öňküsindenem güýçlendirmegi göz önüne tutýarmyş.

Fransuz jemgyýetinde gadagan dini edim-gylymlar, hususanam baş ýapynjasy käbir hususy firmalara-da degişli ediljekmiş.

«Bitaraplyk» borçlulygy jemgyýetçilik hyzmatynyň

işgärleriniňem boýnuna ýüklenipdir. Köpçüligiň peýdasyna hususy firmalarda işleýänleriň göze dürtülip duran hiç bir dini tapawudy bolmaly dälmüş, baş ýapynja doly gadagan ediljekmiş.

Makronyň öz aňlaýşyna laýyklykda yslam dini kämilleşdiriljekmiş. On dört asyrlap dowam edip, başbitin biziň günlerimize gelip ýeten dinimize «reformalar» girizmegi meýilleşdirýärmüş.

Makronyň musulmanlaryň iň köp ýaşaýan şäherinde «yslam agsaýan din» diýmegi barypýatan edepsizlikden nyşandyr, has dogrusy, prowokasiýadyr. Diňe şu sözem onuň döwlet ýolbaşçysy hökmünde çigidiň gabygy hormat goýarlyk adam däldigini görkezýär. Fransiýanyň prezidentiniň yslamyň täzeden dizaýn edilmeginden söz açmagy hetden aşmakdyr we edepsizlikdir. Çünki musulmanlaryň agzyndan häzire-şu güne çenli hristianlygyň, iudaizmiň täzeden dizaýn edilmelidigi barada kalam agyz söz eşden bolmady, bolmazam. Prezident wezipesinde oturan syýasatçynyň «din bilen syýasat biri-birinden aýry bolmalydyr» diýen demokratik prinsipi gödek bozup, din işlerine goşulmagyna (çünki ne diniň syýasata goşulmaga haky bar, ne-de syýasatyň dine goşulmaga!) nähili düşünjegiňi bileňok.

Gynansak-da, muňa meňzeş başga bir eden-etdilik Hytaýda bolup geçýär. Yslamy özleriçe tараşlap, ýol-ýörelgesini we esaslaryny üýtgetmäge dyrjaşýarlar. Ol ýerdäki uýgur musulmanlaryna ezýet-zulum edip, garawsyz galan doganlarymyza gan agladýarlar.

Ýöne bular hiç haçanam maksatlaryna ýetip bilmezler. Munuň subutnamasyny-da taryhda näçe diýseň bar. Asyrlar boýy dowam eden we ellerinden gelen her ýamanlygy eden ýaramaz pikirli adamlar we toparlar şowsuzlyga uçramak bilen bir hatarda taryhdanam ýom-ýok bolup, zyy ýitip gidipdir. Emma on dört asyrlık Yslam welin dim-dik aýakda dur we mundan beýlägem şeýle bolmagynda galar.

Yslamyýeti üýtgedip, täze bir toslama dini ýola goýmagyň tipiki mysaly Jelaleddin Akbar şadyr. Akbar şa Babyr tarapyndan Hindistanda gurulan türk imperiýasynyň üçünji hökümdarydyr we Babyryň agtygydyr. Ol 1542-nji ýylda doglup, 1605-nji ýylda aradan çykypdyr.

Gazanan ýeňişlerine we golastyndaky ýaragly goşunlaryna buýsanyp, yslamyýete we yslam alymlaryna garşy göreşmäge başlan Akbar şahyr ahyrynda «ylahy din» ady bilen täze din

gurupdyr we hemmeleri dürli ýollara baş urup, bu dine girmäge mejbur edipdir. Ol şeýle bir hetden aşypdyr welin, «ylahy dine» eýerýänlere biri-birleri bilen salamlaşanlarynda «Akbar hudaýdyr» manysynda «Allahu Akbar» diýmegi buýrupdyr. Ýagny ol özüni hudaý yglan edipdir.

• **JELEDDIN AKBAR ŞA (1542-1605)**

Ýokarda-da nygtaýşymyz ýaly, gazanan ýeňişlerine we golastyndaky ýaragly goşunlaryna buýsanyp, yslamyýete we yslam alymlaryna garşy göreşmäge başlan Akbar şahyr ahyrynda «ylahy din» ady bilen täze din gurupdyr we hemmeleri dürli ýollara baş urup, bu dine girmäge mejbur edipdir. Hernä, beýik alym Ymam Rabbany we onuň şägirtleri bu pitnäniň öňüni alypdyr, Akbar bolsa ýitip-ýok bolup gidipdir.

Humayun şanyň we Hamide banunyň nikasyndan bolan Akbar şa kakasynyň Şir han bilen söweşende agyr ýeňlişe uçrap, maşgalasy bilen gaçyp özüni atan Umerkot şäherinde 1542-nji ýylda dünýä inipdir.

Heniz kämillik ýaşyna ýetmänkä kakasynyň ýanynda döwlet işlerinde ulanylan Akbaryň birinji üstünligi Serhende çozan Isgender şany derbi-dagyn etmegidir. Ol şol wagtlar 13 ýaşynda eken. Humayun ogluna serkerde hökmünde minnetdarlygyny bildirip nama gönderipdir, yzyndanam ony Penjabyň häkimi edip belläpdir. Humayunyň heläkçilige uçrap ölmegi netijesinde 14 ýaşly Akbar 1556-njy ýylda Hindistandaky türk imperiýasynyň tagtyna geçipdir. Akbar şa uçursyz pähimli we ulumsy adamdy. Az wagtyň içinde ýeňiş yzyna ýeňiş gazanypdyr we syýasy tagallalarynyň netijesinde ymgyr uly imperiýa gurupdyr. Deliniň we Agranyň golaýyndaky etraplary häkimiýeti astyna salypdyr, soňra Rajputlaryň galasy Çitory zabt edip, Ejmiri eýeläpdir. Gang jülgesini-de imperiýanyň düzümine goşup, Oriskany, Kabuly, Kaşmiri, Sindi, Gandagary, Berary basyp alypdyr.

Merhemetsiz we doňýürek Akbar şa uruşlarda ýesir düşenleri uçdantutma gylyçdan geçiripdir, Çingiz hana öýkünip kesilen kellelerden ýeňiş diňini dikipdir.

Akbar syýasy we harby ugurda geçiren işleri bilen bir hatarda, döwlet guramaçylygy taýdanam oňat ýetişdirilipdir. Ol döwlet

işgärleriniň wezipelerini işläp düzüpdir, harby gullukçylara aýlyk tölemegi ýola goýupdyr.

Söweşjeň sportdan we düýe çapmakdan ýaňa okap-ýazmagy öwrenmäge wagt tapmadyk Akbar tagta doly bisowat we jahyl ýagdaýda çykyppdyr. Muňa garamazdan fiziki güýç-kuwwaty gaýnap-çogup duran hökümdaryň ýatkeşligi güýçli bolupdyr. Akbaryň bilimden, terbiýeden binesipligi onuň iň uly kemçiligidi.

• TÄZE DIN GURÝAR

Hindistanda dürli-dürli dinler bar. Olaryň arasynda düşünişmezlikler az bolanokdy, käte kiçeňräk özara uruşlaram bolup geçýärdi. Akbar şa şol döwrüň ulamasumagy Şeýh Mübäregiň gepine gidip we derejesiniň hökümdarlykdan has ýokardadygyna ynanyp, 1582-nji ýylda «ylahy din» ady bilen täze dinini gurupdyr. Ol megerem, induslar bilen musulmanlaryň arasyndaky çaknyşyklary soňlandyrmak maksady bilen ysłamyýet, hristianlyk, zoroastrizm, induizm, buddizm ýaly dürli dinleriň we ynanç sistemalarynyň artykmaçlyk hasap edýän käbir prinsiplerini birleşdiripdir.

Bu bolgusyz dine görä, Akbar şa Allanyň ýer ýüzündäki ýeke-täk wekilidi. «Ylahy dine» girmegiň düzgüni şeýle ýerine ýetirilýärdi: Dine girjek kişi sarygyny (sellesini) çykaryp eline almaly we patyşanyň aýagyna ýykylmaly.

«Ylahy diniň» agzalary biri-birlerine «Allahu Akbar» diýip salam berýärdiler. Şeýle diýmek bilen olar Akbaryň hudaýdygyny ýañzytmak isleýärdiler.

Bu dinde täret almagyň geregi ýokdy. Otparazlardan oda çokunmagy, hristianlardan jaň kakmagy we çokunmagy, induslardan dini günleri we baýramlary, üýşmeleňler we dabaraly çäreler bilen ruh göçüni, reankarnasiýa (ölen adamyň ikilenç dünýä gelmegi) ynanjyny alypdyr.

Akbar şanyň ýoldan çykmagyndan Şeýh Mübäregiň ogly bolan fetwaçysy Ebul Fadlyň roly uly bolupdyr. Ebul Fadl soltanyň akyl-huşa sygmajak ýa-da çaganyň hereketlerine meñzeş gülkünç hereketlerini Hudaýa ýakynlyk hem-de ybadat etmegiň görnüşi hasaplapdyr, kasydalar we odalar arkaly ony jahana ylahy

missiýany durmuşa geçirmäge gelen hökümdar hökmünde wasp edipdir.

Ebul Fadl ýaly alymlar yslama iň azmly kapyrlaryň we zalymlaryň bermedik zyýanyny beripdir. Akbar döwrüniň alymlarynyň aglabasy şol ýykgynçylykly alymlar toparyndandyr. Bular prosentine pul bermegi (süýthorlugy), içgini we humarly oýunlary halal saýypdyr, patyşanyň ýygnanşyklarynda ýylyň başyndaky baýramçylyk günlerinde şerap içmek däbe öwrülipdir. Erkekleriň altyn dakynmagy, ýüpekden edilen egin-eşikleri geýmegi, ýolbarsyň we möjegiň etiniň iýilmegi halal hasaplanylýdyr.

Ahyrynda Akbar şa özüni «dini we dünýewi meselelerde jedelleşmesiz awtoritar şahs» hasaplaýan resminama taýýarlap, muňa alymlara gol çekdiripdir.

Akbar şa aram-aram şerap içmegi gowy görüpdir, hatda ol içýän şerabyna tirýek hem goşýan eken. Ogly Myrat içgä we humarladyjy maddalara özüni aldyran süpügiň biridi. Onuň çagalarynyň üçüsi gutaran alkaşdy.

Hakyky din alymlary we musulmanlar bu boluşdan ynjalyksyzlanyp, wagtal-wagtal gozgalaň turusmaga synanşypdyr, emma harby güýjüni gowy ulanmagy başaryan Akbar halk olary ganly şekilde basyp ýatyrýardy.

Akbar şa «ylahy dini» yglan edeninden on üç ýyl soň bu dine öz ýanyndaky ýallakçylaryndan başga hiç kimiň eýermeýändigini, şeýlekin samsyklaç diniň mundan beýlägem ýöremejegini we ýaýylmajagyny görüp, gahar-gazabyny musulmanlardan çykarypdyr. Sütemkär şa başga dinlere uýýanlara görkezýän hoşniýetliligini we ynsanperwer hereketlerini öz musulmanlaryna etmändir, gaýtam olara şübhe bilen, ýigrenç bilen garapdyr.

Akbaryň düýp pelsepesinde yslam döwürden yza galan we hindi jebisligine çapraz görülýärdi. Ol yslamy doly inkär edenokdy, emma özüçe üýtgeşmeler girizýärdi we bulara Kurandan tutaryk (!) tapýardy. Emma döwür-döwran hemişe bir bolşuna dowam etmeýär. Onuň ogly Jahangir kakasynyň hökmürowanlygyny gowşatmak üçin 1602-nji ýylda Ebul Fadly öldürtdi. Ebul Fadlyň öldürilmegi bilen mazaly seňseledilen Akbar şa 1605-nji ýylda ýowuz dizenteriya uçraýar, zyndanam dili tutulýar. Şeýle-de

bolsa, ol ölende ömürboýy garşysyna göreşip gelen yslam dinine sygyndy we iň soňky deminde «Alla» sözünü pyşyrdady (1605).

Ine, şular ýaly pitne-pyjurlyklaryň arasynda Jenaby Hak iň soňky we ýeke-täk dinini düşürilen bu masgaraçylykly ýagdaýyndan halas edip, yslamyýeti bidatlardan we hurafalardan arassalajak beýik alymy gönderdi, oňa Ymam Rabbany (r.a) diýýärdiler.

Şular ýaly bulaşyk we soltanlaryň hudaýlyk mertebesine dyrjaşan döwründe ýetişen Ymam Rabbany şeýle uly göreşe ömrüni bagş etdi. Eline ýarag alman, daşyna adam üýşürmän göwünleri awlady, bir özi gözelligler dini yslamy gorady. Akbar şa ony zyndana atsa-da, dürli gynamalara sezewar etse-de, sem etmek üçin her dürli ýollara baş ursa-da, alyma ýan berdirip bilmedi. Ähli ýoldan çykanlyklary bilen bilelikde hökümdaryň toslap tapan dininiň soňuna nokat goýuldy. Ymam Rabbany ezilen, ýaralanan yslamy täzedan janlandyrdy we ähli gözelligi bilen durmuşa ornaşdyrdy.

Akbaryň ýerine geçen ogly Jahangir Ymam Rabbanydan täsirlenipdi. Mundan beýläk «ylahy diniň» soňy golaýlap, yslama täzedan jan girip başlapdy. Birnäçe ýylyň dowamynda Ymam Rabbany we onuň şägirtleri bu pitnäniň öňüni alypdyr, Akbar bolsa ýitip-ýok bolup gidipdir. Häzir onuň «dinine» uýýan ýeke adam ýok. Yslamyýet bolsa on dört asyr mundan ozalkysy ýaly hak kitaby we sünneti bilen diri hem-de dim-dik aýakda. Adamlaryň oňa bolan baglylygy-da şol öňküligine dowam edýär.

Indi yslamy ýykмага dyrjaşan Akbar şa we onuň guran dini ýaňsylaýjy ýylgyryşlar bilen ýatlanýar. Yslamyýet bolsa hemişeki diriliginde we öz oklaw ýaly göni ýolunda dowam edýär, kyýamat-ahyra çenli şeýle bolmagynda-da galar...

Enşalla, Makrondyr gyzyl Hytaýyň hem şoňa meňzeşleriň dyrjaşmalary-da şular ýaly şowsuzlyk bilen soňlanar, yslamyýet kyýamata çenli öz ýoluna dowam eder. Rebbim musulmanlara Ymam Rabbanyny we şoňa meňzeşleri gönderipdir, mundan beýlägem gönderer...

• ÇEŞMELER

- [1] Ömer Ryza Dogrul «Türk danasy Akbar», «Yüksel» neşirýaty, 1944.
- [2] Ekrem Sagyroglý «Ymam Rabbany» «Seha» neşirýaty, 1988.
- [3] Hikmet Baýur «Hindistanyň taryhy» Türk taryhy guramasynyň neşirýaty, 1987.
- [4] «Yslam ensiklopediýasynyň» «Akbar şa» maddasy. Türkiýe respublikasynyň Din işleri ministrliginiň fondunyň neşirýaty, X tom, 1994.
- [5] «Beýik yslam taryhynyň içinde Jelaleddin Akbar şa», «Çağ» neşirýaty, IX tom, 1992.
- [6] Ralf Berhorst «Akbar», «Geo» žurnaly, 2010/9.

Sefa SAÝGYLY,
professor. Taryhy makalalar